

ÇOLPAN VE JUMABAYULI'DA ANADOLU KURTULUŞ SAVAŞI'NIN YANSIMALARI

The Reflection of Turkish Independence War in the Poems of Çolpan and Jumabayuli

Musa ŞENOL*

Vedat YEŞİLÇİÇEK*

Özet

“Türk Edebiyatı” kavramı Anadolu ile sınırlı değildir. Çok geniş bir coğrafyaya yayılmış bir edebiyatımız vardır. Ancak, bu zenginlikten yeterince faydalandığımız söylenemez. İnanıyoruz ki eğitim ve öğretim faaliyetlerimizde bugün çokça kullanmadığımız Türk Dünyası edebiyatından örnekler kullanmalıyız. Bundan dolayı ana dil eğitiminde kullanılan metinlerin Türk Dünyası Edebiyatlarını da kapsamaları son derece önemlidir. Türkçe ve Türk Edebiyatı ders kitaplarına Türk Dünyası edebiyatından metinler eklenmelidir. Örnek olarak, Kurtuluş Savaşımız ortak duygulanma alanı olarak görülmektedir. Çünkü Kurtuluş Savaşımız hem Türkiye Cumhuriyeti, hem de diğer Türk Cumhuriyetlerindeki herkesi etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası Edebiyatı, Süleyman Abdülhamit Çolpan, Magjan Jumabayuli, Mankurt, Şiir

Abstract

The term “Turkish Literature” is not restricted to only Anatolia. We have a literature which expands in a vast region. However, it is not easy to say that we benefit enough from this richness. We strongly believe that we must use examples from Turkic World Literature, which as can be clearly seen we don't, during our educational activities. Therefore, it is of utmost importance to choose texts to be used in native language education from Turkic World Literature. Texts from Turkic World must be added to the textbooks for Turkish and Turkish Literature courses. As an example, our Independence War can be depicted as a means of common sentiment, as it was a common theme which arose the feelings of all of us both in the Republic of Turkey and the other Turkic Republics.

Keywords: Turkic World Literature, Süleyman Abulhamit Çolpan, Magjan Jumabayuli, Mankurt, Poem

Bugünkü Türk Devletleri medeniyetlerinin ortaya çıkışı kendi kendine oluşmuş değildir. Bu büyük mirası meydana getiren Türk boylarının başından bir ömür boyunca meşakkat ve zulüm eksik olmamıştır. Dış ve iç yıkıcıların zorlamalarını, azaplarını hiç bir millet Türkler kadar çekmemiştir. Atalarımız ve bazı Türk boyları yüzyıllar boyunca işgalcilerin zulmü altında ezilerek yaşadılar. İşgal edilen ya da mankurtların yüksek mevkilerde olduğu yurtlarda fikir birliği yapmak, bir elden bir iş görmek çok zor olmuştur. Maddi zenginliklerin vahşiyane bir şekilde talan edilmesine Türk tarihi şahittir.¹

Mankurtluk... Onun ortaya çıkış tarihi çok eski zamanlara kadar gider. Cengiz Aytmatov “Gün olur Asra Bedel” isimli eserinde mankurtluğu şöyle anlatır:

* Öğr. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Uşak Eğitim Fakültesi.

* Öğr. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Uşak Eğitim Fakültesi.

¹ Muratcan Mirzaev-Muhammed Ahmedov, "Mankurtning Manası Nime?", *Gülistan Dergisi*, s.22.

“Sarı-Özek’i işgal eden Juan-Juanlar tutsaklara korkunç işkenceler yaparlarmış. Bazen de onları komşu ülkelere köle olarak satarlarmış, satılanlar şanslı sayılırmış, çünkü bunlar bazen fırsatını bulup kaçarlar, ülkelere dönerek Juan-Juanların yaptığı işkenceleri anlatırlarmış; ama asıl işkenceyi genç ve güçlü oldukları için satamadıkları esirlere yaparlarmış. İnsanların hafızasını yitirmesine, deli olmasına yol açan bir işkence usulleri varmış. Önce esirin başını kazır, saçlarını tek tek kökünden çıkarırlarmış. Bunu yaparken usta bir kasap oracıkta bir deveyi yatırıp keser, derisini yüzermiş. Sonra bu deriyi parçalara ayırır, taze taze, esirin, kan içinde olan kazınmış başına sımsıkı sararlarmış. Buna “Deri geçirme işkencesi” derlermiş. Böyle bir işkenceye maruz kalan tutsak ya acılar içinde kıvranarak ölür, ya da hafızasını tamamen yitiren, ölüncüye kadar geçmişini hatırlamayan bir mankurt, yani geçmişini bilmeyen bir köle olurmuş.”

Juan-Juanların bir tutsağı mankurt yaptıkları duyulur, öğrenilirse artık onun en yakınları bile gerek zorla, gerek fidye vererek kurtarmak istemezlermiş. Çünkü bir mankurt, eski vücuduna saman doldurmuş bir korkuluktan, bir mankenden farksız olurmuş onlar için.”

Bütün devirlerde milletin içinde zorba siyaset etkisinde kendi millî tarihini unutanlar hatta kendi milletini küçük görenler mevcuttur. Eğer tarihi gelişmelere derince bir nazarla bakılacak olursa işgalcilerin hepsinin, kendilerine tabî ettikleri milletlerin millîliklerini, geçmişini yok sayıp milleti tamamıyla mankurtluğa dönüştürme maksadı güttüklerini görebiliriz. Bu çağdaş mankurtları hiç kimse esir almamıştır. Onların başlarına deve derisi geçirip güneşin altında bekletmemiştir. Fakat bunlar tam bir mankurttur. Azerbaycanlı şair, Famil Mehdi, mankurtlaştırılmış birini şiirde şöyle anlatır:

MANGURD²

Ne pis verildi dersi,
Su çilendi aşına
Devesinin derisi
Perçimlendi başına
Zülmet çöktü huşuna
Dağ uçtu yaddaşına
Gul olsa derd yarıydı,
Nöker olsa neydi ki...
Behdi ele yatdı ki,
Yükü ele eydi ki
Çevrilib mangurd oldu,
Guru baş, guru beden
Kefen çatmırdı, kefen,
Tanımadı:
Atası,
Anası kim?
Bilse bunu bilirdi:
Ağ goyunum, boz itim...
Milletin? Susdu bahdı;
Dövletin? Susdu bahdı.
İnsan cildinde sanki
Küt bir uzungulahdı.
Vetenin, elin hansı?
Bes ana dilin hansı?
Aman Allah, tapmadı,

² Dr. Halil İbrahim Usta, *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı V*, Mart 1996, s. 819.

Anıştıramilmedi
Bilmedi ki yerlidi,
Bilmedi ki gelmedi
Düşünebilmedi de,
Gurumuşdu, durmuştu.
Sanki itler, beynin
İliğin sormuştu.
Bildiği tekçe buydu:
“Sehra, sürü, boz enik”
İnsanlık, bu dünyada
Her bir derde dözenik.
Birden bir ağ sağsağan
Haray saldı: Ay aman!
Hoş dilde tuta tuta
Hardasa birini de
Çevirdiler mangurda

İşte bu mankurtlaştırma sıkıntılarını yaşayan ülkelerden olan, Özbek şairi Abdulhamit Süleyman Çolpan ve Kazak Magjan Jumabayulı, yaşadıkları sıkıntıların bir çıkışı olarak Anadolu Türklüğünün kurtuluş mücadelesini, yazdıkları şiirlerle desteklemiştir. Böylece, Anadolu'daki özgürlük hareketi bütün bir Türk dünyasının özgürlük mücadelesi olarak algılanmıştır.

Büyük Özbek şairi Çolpan 1897 yılında Andican vilayetinde doğmuştur. Babası Molla Muhammet divan oluşturacak kadar şiir yazmış aydın bir şahsiyettir. Çolpan öğrenimini Andican ve Taşkent'te tamamlamıştır. Türkçe, Arapça ve Farsçayı iyi derecede öğrenmiş, şarkın klâsikleri olan Firdevsi, Sadi, Mevlana, Hafız, Hayyam gibi büyük söz ustalarını okumuştur. Bununla yetinmeyip Rus ve Batı edebiyatlarının klâsik ve modern yazarlarını da okuyup tanımıştır. Bu arada Türkiye Türkçesini öğrenmiş, yenileşme devri Türk edebiyatçılarına takip edip okumaya başlamıştır.³

Bir müddet gazetecilik yaptıktan sonra Başkurt Millî Hükümetinin Sekreterliğini de yapmıştır. Halk tarafından çok sevilen ve şiirleri elden ele dolaşan Çolpan, yönetim tarafından defalarca hapsedilmiş, 4 Ekim 1938'de öldürülmüştür. 1956 yılında ise aklanmıştır.⁴

Şiirlerinde duru ve akıcı bir dil kullanan, millî duyguları, hürriyet fikrini ateşli bir şekilde dile getiren şair Kurtuluş mücadelemize şöyle seslenmektedir:

TUFAN⁵

Anadolu Kışlagının Muzaffer Ordularıge'

Ey İnönü, ey Sakarya, ey istiklâl erleri
Millî Misak alınağa toktalmasdan ilgeri!
Bilemez kim, cennet kebi toprağınız yavlarının
Gödeklerni yastaguçı ayakları astıda,
Bilemez kim, tavuşınız haksız çıkkan davlarının,
İnsafsızca şavkınlarının, huruşlarının pestide

Bilemez kim, medeniyet beşigide olturan
Celladların bütün tama ve hısları sizlerde,
Bilemez kim, azadlık dep şavkun kılğan bakırgan
Börilernin aç közleri, altun tola yerlerde.

³ Dr. Ertuğrul Yaman, *Çağdaş Özbek Şiiri*, Türk Dili, Türk Dil Kurumu Yayınları, S. 531, Mart 1999, s. 905-977.

⁴ Ertuğrul Yaman, *age.*, s. 905-977.

⁵ Dr. Hüseyin Özbay, *Çolpan'ın Şiirleri*, Ankara 1993, s. 328.

Bilemez kim, unlar sizni yaşamakka koymaylar
Bilemez kim, kanınızı tamçı tamçı içeler
Bilemez kim, unlar sire yuvaş halknı sevmeyler,
Bilmez kim toprak uçun insanlıktan keçeler.

Bilemez kim, siz yoksullar son çakda
Şunday yaman düşmanların kolıda
Mengi esir, mengi tutkun bolışnı
İstemededen kolga yarag aldınız.

Bilemez kim, katar katar kışlaklar,
Sinesige nan toldırgan topraklar,
Ot içinde, şunun uçun ölüşni
Artıü körüp cannı otka saldınız.
Cannı kanga okka otka saldınız.
Fakat bu kün tatlı bir öç aldınız,
Yene bir kor tarihlerde kaldınız!

Ey istiklal, ey Sakarya, ey İnönü erleri
Yür, mazlumlar tufanının öç alguçı selleri!

TUFAN⁶

Anadolu'nun Muzaffer Ordularına

Ey İnönü, ey Sakarya, ey istiklal erleri
Misak-ı Millî alınana kadar durmadan ileri
Bilemezler ki, cennet gibi toprağımız, düşmanların
Bebekleri (bile) çiğneyen ayakları altında(dır)
Bilemezler ki, sesiniz; haksız işgallerin
İnsafsızca şamatalarının içinde (boğulmuş)

Bilemezler ki medeniyet beşiğinde oturan
Cellâtların bütün tamah ve hırsları sizlerde
Bilemezler ki hürriyet deyip şamata yapan, haykıran
Kurtların aç gözleri altın dolu yerlerde
Bilemezler ki onlar sizi yaşamaya bırakmazlar
Bilemezler ki kanınızı damla damla içerler.
Bilemezler ki onlar asla sakin halkı sevmezler.
Bilemezler ki (onlar) toprak için insanlıktan geçerler.

Bilemezler ki siz yoksullar son anda,
Bu derece kötü düşmanların elinde
Ebediyen esir kalmayı,
İstemediğiniz (için) elinize silah aldınız.
Bilemezler ki katar katar şehirler, köyler

Bağrında ekmek dolu topraklar,
Ateş içindeyken, bunun için ölümü
Göze alıp canınızı ateşe attınız.
Canınızı kana, oka, ateşe attınız.

⁶ Dr. Hüseyin Özbay, *age.*,s. 329.

Fakat bu gün, tatlı bir öç aldınız.
Yine, ateşli(kor) bir tarih yarattınız!

Ey istiklal, ey Sakarya, ey İnönü erleri,
Yürüyün, mazlumlar tufanının öç alıcı selleri!

Magjan Jumabayulı da kurtuluş mücadelemize destek veren ve Anadolu'daki Türklere seslenen şairlerimizdendir. Kazak Türklerinin büyük şairi Magjan Jumabayulı, Balkaş gölünün doğusundaki Sasık Kөл bölgesinde doğmuştur. Önce Tatar medreselerinde, sonra Omsk ve Moskova'da okur. Edebiyat ve Sanat Entitüsü'nü bitirir. İlk şiirleri 1909'da Kazak gazetesinde yayımlanır.⁷

Milliyetçi ve lirik bir şair olan Jumabayulı, klâsik Türk ve Avrupa edebiyatlarını çok iyi biliyordu. Avrupalı şairlerden çeviriler yapmış, onların sanatlarından faydalanmıştır. Kazak şiirinin pek ileri olmadığı bir devirde yaşamış, fakat Kazak şiiri onun yazdıklarıyla gelişme göstermiştir.⁸

Jumabayulı kendisine yapılan bütün baskılara rağmen milletin uyanması için elinden geleni yaptı. Bu hareketleri sebebiyle Stalin'in "temizlik harekâtı" denilen milliyetçi aydınları ortadan kaldırma siyasetinin kurbanı oldu ve öldürüldü.⁹

Magjan Jumabayulı'nın "Çolpan" (1912, Kazan), Öleñder (1922, Kazan), ve "Magjan Cumabayef Öleñderi" (1923, Taşkent) adlı şiir kitapları bulunmaktadır. Ölümünden 1988 yılına kadar milliyetçilik ve Türkçülüğü anlattığı için eserlerinin yayınlanması ve okunması yasaklandı. Şiirlerinin özellikle millî duyguları ve heyecanları yansıtanları, bilhassa Doğu Türkistan'daki Kazaklar arasında ezberlenerek, ağızdan ağza dolaşarak yayıldı. Bu zaman zarfında ezberleyenler tarafından el yazısıyla çoğaltılarak günümüze kadar ulaştı. Cumabayulı'nın şiirlerinin tamamına yakını ve nesirleri 1989 yılında Almatı'da "Mağcan Cumabayef Şığarmaları" adıyla yayınlanmıştır.¹⁰

Kazak Türklerinin millî şairi olan Magjan Jumabayulı, Sovyetler Birliği döneminde Rusların, Kazakları kendi özünden, değerlerinden koparma ve sindirme politikalarına karşı halkı uyandırmaya çalışmakla yetinmemiş, 1919 yılında İstanbul'un işgali üzerine, "Uzaktaki Kardeşime" (Alıstağı Bavrıma) şiirini yazarak, binlerce kilometre öteden Türkiye Türklerine şöyle seslenmiştir:

ALISTAGI BAVRIMA¹¹

Alısta avır azap şekken bavrım.
Kuarğan beyşeşektey kepken bavrım.
Kalmağan kalın cavdın ortasında
Köl kılıp közdin casın tökken bavrım.

Alındı avır kayğı capkan bavrım.
Ömrinşe capa körgen cattan bavrım.
Tüksiygen cüregi tas cavır candar
Tiridey terin tonap catkan bavrım.

Apırmay, emes pe edi altın Altay
Anamız bizdi tapkan; asav tayday
Bavrında cürmep pedik salıp oynak?
Cüzimiz emes pe edi carkın ayday?

⁷ Ahmet Buran-Ercan Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yay., 2. baskı, Ankara, 2001, s.195.

⁸ *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, C. 28 (Kazakistan Edebiyatı II), TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2004, s.34.

⁹ *Türk Dünyası El Kitabı*, C. 4 (Türkiye Dışı Türk Edebiyatları), 3. baskı, Ankara, 1998, s. 440.

¹⁰ Ferhat Tamir, *Mağcan Cumabayef Öleñderi (Mağcan Cumabayulı'nın Şiirleri)*, TKAE Yay., Ankara, 1993, s.13-16.

¹¹ Ahmet Bican Ercilasun, *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Ankara 1989.

Alalı altın saka atıspap bek?
Tebisip bir tösekte catıspap bek?
Altayday anamızdın ak sütinen
Birge emip, birge demin tatıspap bek?

Turmap bed bizdin üşin möldir bulak
Sıldırıp, sılık-sılık tavidan kulap?
Dayar bop uşkan kustay, sokkan kuyın,
Tilesek, bir- bir tulpar beyne pırak?

Altaydın altın küni erkeletip
Kelgende colbars bop, cana er cetip.
Akteniz, Karateniz arcağına,
Bavırım, meni tastap kaldın ketip!

Men kaldım cas balapan, kanat kakpay;
Uşam dep umtılsam da damıl tappay,
Cön silter, col körseter can bolmadı!
Cavız cav koysın ba meni endi atpay?!

Korğansın cas cürekke oğı battı.
Künesiz taza kanım suvday aktı
Kansırıp elim kurıp esten tanım,
Karanğı abaktığa berik captı.

Körmeymın keşe cürgen kır, saydı da,
Kündiz- kün, tünde- kumis aydı da,
Ardaktap, şın cibektey orayğa orap
Ösirgen altın anam Altay'dı da.
Apırmay, ayrıldık ba kalın toptan
Şayılıp kaytpaytuğın cavğan oktan
Türiktin colbarıstay cüreginen,
Şını men korkak kul bop cavdan bukkan?

Şark urıp erkke umtılgan Türk canı
Şını men avırdı ma bitip halı?!
Ot sönip cürektegi, kurıdı ma
Kaynağan tamırdağı ata kanı?

Bavırım! Sen o cakta, men bu cakta,
Kayğıdan kan cutamız, bizdin atka
Layık ba kul bop turuv; kel keteyik
Altay'ğa ata miras altın takka.

UZAKTAKİ KARDEŞİME¹²

Uzakta ağır azap çeken kardeşim!
Kurumuş Lale gibi çöken kardeşim!

¹² Ahmet Bican Ercilasun, *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Ankara 1989.

Etrafını sarmış düşman ortasında
Göl kılıp göz yaşını döken kardeşim!

Önünü ağır kaygı örtmüş kardeşim!
Ömrünce ağır kaygı örtmüş Kardeşim!
Hor bakan, yüreği taş, kötü düşman
Diri diri derdini soymuş kardeşim!..

Ey pirim! Değil miydi Altın Altay
Anamız bizim? Bizlerse birer tay,
Bağrında, yürümedik mi serazat?
Yüzümüz değil miydi ışık saçan ay?

Alaca altın aşık atışmadık mı?
Tepişip bir döşekte yatışmadık mı?
Anamız olan Altay'ın ak sütünden
Beraber emip beraber tatışmadık mı?

Akmadı mı bizim için dupduru bulak,
Şarıldayıp şarıl şarıl dağdan inerek?
Hazırdı uçan kuş, kopan yel gibi
Dilesek bir bir er atlar, tıpkı Burak!

Altay'ın altın günü nazlanarak
Gelende, sen pars gibi bir er olarak,
Akdeniz, Karadeniz ötelere,
Kardeşim, gittin beni bırakarak!...

Ben kaldım yavru balaban, kanat açamam,
Uçam diye davransam bir türlü uçamam,
Yön bulduran, yol gösteren can kalmadı;
Yavuz düşman koyar mı şimdi beni vurmadan?

Kurşunlar genç yüreğime saplandı,
Günahsız taze kanım su gibi aktı;
Kansız kalıp, kuruyup bayıldım,
Karanlık mahbese sıkıca kapattı.

Görmüyorum artık gece gezdiğim kıyı,ovayı,
Gündüz güneşi, gece gümüş nurlu ayı;
Nazlı nazlı ipek kundaklara sarmayıp
Bizi büyüten altın anam Altay'ı

Ey Pirim! Ayrıldık mı ulu bütünden?
Dağılıp yılmayan yağın oklardan
Türk'ün pars gibi yüreği varken
Gerçekten korkak kul mu olduk sinip düşmandan?

Kudretli olmak isteyen Türk'ün canı
Gerçekten bitap düşüp kalmadı mı hali?
Yürekteki ateş söndü mü, kurudu mu?

Damarında kanayan atalar kanı?

Kardeşim! Sen o yanda, ben buyanda,
Kaygıdan kan yutuyoruz, bizim adımıza
Layık mı kul olup durmak, gel gidelim
Altay'a atadan miras Altın tahta.

Türk dünyası edebiyatlarında bu örnekleri çoğaltmak elbette mümkündür. Önemli olan, tarihi insanlık tarihine denk bir milletin insanların ayrı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen buldukları “kolektif ruhtur”. Bu ruh, istiklâl mücadelesini yaşayan biz Anadolu Türklerine manevî bir destek sağladığı gibi, ayrı coğrafyalarda aynı dilin farklı kolları ile beslenen ve aynı kültür pınarından serinleyen bir milletin ortak duruşunu ve duygulanma alanını da ortaya koyar.

Çolpan, şiirini Anadolu'nun muzaffer ordularına ithaf eder; “Misak-ı Millî” sınırlarının fethine kadar bu soylu baş kaldırışın devamını öğütler. Bağımsızlığını kaybeden milletlerin çocukları, onu işgal eden askerlerin çizmeleri altında ezilmeye mahkûmdur... Onlar İnsanların kanını damla damla içerler. Bu durumdan kurtulmanın tek çaresi ise bağımsızlık mücadelesidir...

Cumhuriyetimizin banisi M. Kemal Atatürk, “Bağımsızlık benim karakterimdir.” derken bu ortak, kolektif düşünce dünyamızın özetini yapmaktadır. Çolpan'ın İstiklâl Savaşına verdiği bu moral destek yanında, giriştiği mukayese de oldukça dikkate değerdir. Kısaca, özgürlük, onur ve haysiyeti; müstemleke ise onursuzluğu ve haysiyetsizliği temsil etmektedir. Yine ulu önderin, İstanbul'a demirlemiş düşman gemilerine bakarak söylediği “Geldikleri gibi giderler.” sözü bu soylu direnişin kararlılığını ortaya koymaktadır. Anadolu'da yaşanan bu direnişin bir başka onurlu sesi de Mehmet Emin Yurdakul'dur. “Anadolu'dan Bir Ses Yahud Cenge Giderken” adlı şiirinde

Ben bir Türk'üm dinim cinsim uludur
Sinem özüm ateş ile doludur,
İnsan olan vatanının kuludur,
Türk evlâdı evde durmaz giderim¹³

mısraları ile haykırır. Bu haykırış Çolpan'ın, Jumabayulı'nın duyguları ile örtüşür.

Jumabayulı “Uzaktaki Kardeşime” şiirinde; Anadolu'daki kardeşlerine seslenir; onları düşman ortasında gözyaşı dökerken görür. Bu gözyaşı anaların, nişanlı kızların, babaların, kardeşlerin “vatan” uğruna vazgeçtikleri civanmertlere akıtılmaktadır. Yoksa bir tereddüt ve asla bir korku, çaresizlik gözyaşı değildir. M Akif'in “Bülbül” şiirinde “Bursa”nın işgaline döktüğü gözyaşına denk bir gözyaşıdır. Şair,

.....
Eşin var, aşyanın var, baharın var, ki beklerdin
Kıyametler koparmak neydi, ey bülbül, nedir derdin?

.....
Hayalimden geçerken şimdi, fikrim hercümerc oldu
Selahaddin-i Eyyubilerin, Fatihlerin yurdu.

Benim hakkım, sus ey bülbül! Senin hakkın değil matem!¹⁴

mısraları ile vatanın işgaline gözyaşı döker. Bu gözyaşı en sevdiğini, varlığının parçasını kaybeden bir insanın acısına benzer bir sızı ve bağlılığı sembolize eder. Tıpkı “bülbülün güle” bitmez sevdası gibi.

M. Akif bu direnişi Türk dünyasının diğer şairleri gibi ruhunda duymuştur. M Emin Yurdakul'un:

Bırak beni haykırayım, susarsam sen matem et;
Unutma ki şairleri haykırmayan bir millet,

¹³ M. Emin Yurdakul, *Türkçe Şiir*, (Büyük Türk Klâsikleri, Ötüken-Söğüt Yay. C. 10, 1998, s. 316)

¹⁴ M. Akif Ersoy, *Safahat*, 7. Kitap, Alperen Yay., İstanbul 1987, s. 551-552.

Sevenleri toprak olmuş öksüz bir çocuk gibidir.¹⁵

mısraları, yine bu ortak duyguların edebiyata yansımış çığılığı gibi veya bir daveti olarak algılanabilir. İşte bu ortak duygulanma, hissediş ve direnişin ölümsüz destanlarından biri de Çanakkale Şehitleri adını taşır. Şiirde Akif, bu direnişin ölümsüz kahramanlarına,

Şu boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi?
En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,

Yaralanmış tertemiz alnından uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğruna, yâ Râb, ne güneşler batıyor,
Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnını değer
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhidi
Bedr'in aslanları ancak bu kadar şanlı idi

Ey şehid oğlu şehid, isteme benden makber,
Sana ağuşunu açmış duruyor peygamber.¹⁶

mısraları ile seslenir. Jumabayulı'nın Sovyetler döneminde çektiği sıkıntıların verdiği acıyla, seslendiği Anadolu orduları, Akif'in bu şiirinde de aynı duygularla ele alınır, övülür. Her iki şiir de tarihi kökleri bir ortak alan olarak ele alır ve mazimizin bize verdiği kudretle bu direnişin kazanılacağı fikri ön plana çıkarılır.

Bu iki şiir madde ile ruhun bir bedende, "bir millete" dönüşünün ölümsüz izlerini yansıtır.

Süleyman Nazif 1915'te yayınladığı bir yazıda bu ortak duygulanma ve kolektif ruhu şöyle ifade eder: "Ey şüheda-yı mübareke, Ey bu vatanın tarihinde ve kalbinde ilelebed yaşayacak evladı... Her sülale ve silsilesi başka bir matemin âşina-yı ebed mahzunu olan Anadolu..."¹⁷ Aynı duyguları "Kara Bir Gün"¹⁸ adlı yazıda da görmek mümkündür.

Hem bugünkü Anadolu'nun dışında meydana getirdiğimiz edebiyatta hem de yaşadığımız coğrafyada bu hayasız saldırıya, yok etme hareketine karşı topyekûn bir direniş organize edilirken, insanımızın yaşadığı bir başka hadise de yüzyıllardır beraber yaşadığı milletlerden gördüğü ihanettir. Bu ihanet, şuurlu Türk aydınını derinden yaralamış, dolayısıyla bu sıkıntılı direnişin bir başka ortak teması olarak yaygın biçimde şiirimize ve nesrimize konu olmuştur.

Emin Bülent Serdaroğlu, bu kutlu direniş sırasında İstanbul'da yaşadığı bir hadiseyi "Kin" adlı şiirinde mısralaştırır.

.....
Garbın cebîn-i zâlimi afv etmedim seni
Türk'üm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi

.....
Kabrinde müsterih uyu en nâm-dâr atam
Evlâdının bugünkü adı sâde intikam¹⁹

¹⁵ M. Emin Yurdakul, *Türk Sazı*, (Büyük Türk Klâsikleri, Ötüken-Söğüt Yay. C. 10, 1914, s. 322.

¹⁶ M. Akif Ersoy, (Haz. M. Necati Bursalı), *Safâhat*, Çile Yayınları, İstanbul 1997, s.407.

¹⁷ Süleyman Nazif, *Batarya İle Ateş*, İstanbul 1917, s. 100-101

¹⁸ Süleyman Nazif, *Hadisat*, 9 Şubat 1919

¹⁹ M. Kaplan, *Şiir Tahlilleri, Tanzimat'tan Cumhuriyete I*, Dergah Yay., İstanbul 2004, s. 163.

Şiir Girit Müslümanlarına ithaf edilmiştir ve Türk coğrafyasının bütün alanlarda yaşadığı “mankurtlaşma” mücadelesine bir başkaldırı olarak algılanabilir. Zengin örneklerle meseleyi derinleştirmek mümkündür. Ancak Türk dünyasının yaşadığı sıkıntıları, ortak bir duygulanma alanı olarak edebiyatlarında görmekteyiz. Ortak dil, ortak edebiyat Gaspıralı'nın hayali olan “Dilde, fikirde, işte birlik.” hedefi ile örtüşür.

Başka bir deyişle Anadolu'daki istiklâl mücadelesi aslında bütün bir Türk dünyasının var oluş mücadelesi haline gelmiş, Türk edebiyatının farklı alanlardaki neşriyatı da bu duyguların ortak ifade alanı olmuştur.

Orta Asya steplerinden hareket eden bozkır kültürünün, Arap yarımadasına değen ruhla birleşip vücut bulması, belki de Türk'ün en güzel tarifidir. Vücut bulan medeniyet, bugünkü durumuyla yine bütün dünyaya yön verecek kabiliyettir. Bu kabiliyet, yukarıdaki örneklerde de görüleceği üzere millet olma şuuruna ulaşmakla mümkündür. İşte ortak bir edebiyat ve kültür alanının gelişmesi bu hedeflere ulaşmanın en sağlıklı yolu olacaktır.

Sonuç

Bugün Türk dili dünyanın en yaygın konuşulan dillerinden birisidir. Büyük bir medeniyet dili olan ve dünyanın en geniş coğrafyasında konuşulan Türkçe ile dağılmış durumdaki Türk boyları öncesine göre daha yakın münasebet içerisine girmiş bulunuyor. Türkiye Türkleri olarak bizim soydaşlarımızla ilişkilerimiz son yıllara kadar yok denecek kadar sınırlı kalmıştır. Ancak 1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve baskı rejiminin kısmen sona ermesiyle Türk dünyası sesini duyurmaya başlamış Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece Türkiye için dünya Türklüğünü daha yakından tanıma ve onlarla siyasî, sosyal ve kültürel münasebetler kurma imkânı doğmuştur.

Edebiyat, bir milletin tarihî derinliklerini, kültürel zenginliklerini gösteren önemli unsurlardan birisidir. Çünkü edebî verimlerde milletlerin tarihî olaylarını, alışkanlıklarını, örf ve adetlerini kısaca hayat tarzını bulmak mümkündür. Tarihî geçmişi, medeniyeti, gelişmiş düşünce birikimi olmayan milletlerin edebiyatları da yoktur. “Dil öğretimi kültür öğretimidir. Bir dilin öğretiminde o dilin kültürel derinliğinin de birlikte öğretilmesi gerekmektedir.”²⁰

Türk milleti zengin bir edebiyatın mirasçısıdır. Fakat biz bu zengin mirastan yeteri kadar yararlanamıyoruz. Türk edebiyatı demek sadece Anadolu edebiyatı demek değildir. Çok geniş sahaya yayılan bir edebiyata sahibiz; ama kendi edebiyatımızdan yeterince haberdar değiliz. Anadili öğretiminde yararlandığımız metinleri seçerken Türk Dünyası Edebiyatlarından metinler almalıyız. Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında mutlaka Türkiye dışındaki Türk Edebiyatlarından metinler olmalıdır.

²⁰ Musa Çiftçi, *Türkçe Öğretiminde Temel İlkeler*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Afyon 1998, s. 63.